

Književnost

Iz slovenske geografske literature

Igor Vrišer

Agrarna geografija, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana, 1995

Metodologija ekonomske geografije, Filozofska fakulteta,
Oddelek za geografijo, Ljubljana, 1997

V zadnjih dveh letih je Oddelek za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani izdal dva učbenika avtorja akademika prof. dr. Igor Vrišerja: *Agrarna geografija* (1995) in *Metodologija ekonomske geografije* (1997). Obe deli zapolnjujeta teoretsko-metodološko in vsebinsko vrzel na področju družbene oziroma ekonomske geografije, ki jo je bilo že dalj časa čutiti na tem strokovnem področju. Predvsem so jo čutili številni študenti geografije, ki so morali pri svojem študiju ekonomske geografije posegati po številni in hkrati raznovrstni tuji literaturi in obilici razdrobljenih člankov in prispevkov slovenskih geografov. Lahko bi celo zapisali, da je družbena geografija s svojimi posameznimi vejami in področji imela med slovenskimi geografi, predvsem pa znotraj znanstvenoraziskovalnega dela in študija geografije vedno razmeroma pomembno mesto. To kažejo tako številni geografi, ki delujejo na tem področju, kot obilica objavljenih člankov in prispevkov v domači in tuji strokovni literaturi. S temi dvema učbeniki pa smo geografi vendarle dobili več ali manj celovit vpogled v geografske razsežnosti kmetijstva, v manjšem oziroma bolj skromnem obsegu pa v metodološke in geografske razsežnosti industrijskih dejavnosti. Knjigi po svoji vsebini ne presenečata, celo več, bili sta pričakovani, saj je avtor velik del svojega dolgoročnega in uspešnega znanstvenoraziskovalnega in pedagoškega dela namenjal ravno geografskemu proučevanju kmetijstva in industrije. Avtor je pri pisanju obeh učbenikov nedvomno s pridom uporabil te izkušnje in v veliki meri vključil tudi raznovrstna stvarna spoznanja številnih seminarских nalog, ki so jih študenti geografije opravljali pri predmetu iz ekonomske geografije.

Oba učbenika velja razumeti kot celoto, saj se dopolnjujeta tako v vsebinskem kot metodološkem smislu, a se žal v nekaterih poglavjih tudi ponavljata, čeprav je *Agrarna geografija* zasnovana v nekoliko širšem regionalno geografskem kontekstu, medtem ko je *Metodologija ekonomske geografije* usmerjena predvsem v slovenske razmere. Zaradi tega pa *Metodologija ekonomske geografije* ni nič manj temeljnega pomena za spoznavanje in obvladovanje geografskega pristopa ter za razumevanje značilnih pojavov in procesov. Čeprav izdane kasneje, sta branje in razumevanje *Metodologije ekonomske geografije* vsekakor koristna, vsaj z njenega metodološkega vidika, predno vzamemo v roke *Agrarno geografijo* in se spopademo z njenim

bolj poglobljenim, razčlenjenim in bolj specifičnim besedilom. Ali z drugimi besedami, kar je v Metodologiji ekonomske geografije, ki nosi podnaslov Metode, viri in bibliografija na primeru Slovenije, zapisano, je v Agrarni geografiji tudi praktično prikazano, analitično razčlenjeno in opredeljeno. Zanimivo bi bilo slišati avtorja, zakaj se je odločil za tak časovni vrstni red. Ali zaradi njegovega osebnega pristopa k znanstvenoraziskovalnemu proučevanju ali so ga k temu navajali kakšni drugi razlogi.

Agrarna geografija

Agrarna geografija, ki obsega 218 strani, je zasnovana v devetih poglavjih: Cilji, razvoj in metode v agrarni geografiji, Socialni in kulturnogeografski temelji, Naravnogeografsko okolje, Kmetijsko gospodarjenje, Socialno-posestni odnosi, Kmetijska proizvodnja, Agrarni sistemi, Agrarnogeografska regionalizacija in Kmetijsko gospodarjenje v prihodnosti. Za vsakim poglavjem so navedeni viri in literatura, ob koncu pa še bibliografija in kazalo gesel. Učbenik je opremljen s številnimi preglednicami, kartami, skicami in grafikoni, na koncu pa je dodano še kazalo gesel.

Poglavje o socialnih in kulturnogeografskih temeljih nas najprej uvaja v problematiko razmerja med gibanjem prebivalstva in osnovno nalogo kmetijstva, proizvodnjo potrebnih količin hrane in surovin, problematiko agrarne prenaseljenosti in življenjskega prostora. Sledi poglavje o razvoju kmetijstva, oblikovanju kmetijskega prostora in kmetijske rabe tal.

Med različnimi naravnimi dejavniki, ki vplivajo na kmetovanje, so v poglavju o naravnogeografskem okolju podrobneje prikazani podnebje, tla (prst) in relief, polarna, višinska in sušna meja za kmetovanje, razprostranjenost kmetijskih rastlin in živali ter kmetijski ekosistem.

Po vsebini je najobsežnejše poglavje namenjeno kmetijskemu gospodarjenju, ki podrobneje opredeljuje proizvodne dejavnike: kmetijsko zemljišče, delo, kapital, trg in promet. Mednje avtor uvršča tudi socialno-psihološke dejavnike. V podpoglavju o orodju tehniki in tehnologiji so v ospredju prikaza "obsežne in globalne razlike v proizvodnih sredstvih in načinih obdelovanja", od nabiralništva ali zbirnega gospodarstva preko oblik poljedelstva, različnih načinov pridobivanja kmetijskih zemljišč do kolobarjenja in razlag pojma in posledic "zelene revolucije". Poglavje o kmetijskem gospodarjenju se končuje s prikazom organizacije kmetijske proizvodnje in temeljnih proizvodnih organizacij v kmetijstvu.

Socialno-posestni odnosi so usmerjeni v prikaz in analizo treh temeljnih področij, ki imajo najpomembnejšo vlogo: socialno-gospodarski sistem, lastništvo in raba kmetijskih zemljišč ter kmečka delovna sila. S teh treh vidikov so opisane v posameznih poglavjih temeljne značilnosti predkapitalističnih, kapitalističnih in socialističnih odnosov. Poseben poudarek je namenjen problemom opredeljevanja kategorije kmečkega prebivalstva, kmetov in kmetijskih delavcev.

Kmetijska proizvodnja obsega svetovni regionalno-prostorski pregled in pregled po posameznih državah količine poljedelskih (žita, vrtnine, krmne in industrijske

rastline) in živinorejskih (stalež poglavitnih domačih živali in proizvodnih izdelkov: meso, mleko, volna, kože) pridelkov.

V poglavju o agrarnih sistemih gre za poskus sinteze "naravnih in družbenih dejavnikov, ki oblikujejo določen način kmetovanja s svojstvenimi ekonomskimi, socialnimi in geografskimi značilnostmi, s posebno proizvodno tehnologijo in tehniko ter ustrezno socialno posestno sestavo". Vsi ti elementi in dejavniki agrarnih sistemov so združeni oziroma razčlenjeni v živinorejskih in poljedeljskih agrarnih sistemih. Z metodološkega in čisto praktičnega raziskovalnega vidika snovanja proučevanja agrarnih sistemov sta izrednega pomena poglavji o metodah za opredeljevanje agrarnih sistemov, njihovo tipizacijo in regionalizacijo.

Metodologija ekonomske geografije

Vsebina učbenika Metodologija ekonomske geografije, ki obsega 125 strani, je razdeljena na tri glavna poglavja: občo geografsko znanstveno metodo, metodologijo agrarne geografije in metodologijo industrijske geografije. V prvi vrsti gre za prikaz "tradicionalne" geografske metodologije, več ali manj preizkušene tudi v številnih slovenskih geografskih raziskavah.

Avtor je v uvodnem poglavju učbenika zapisal, da obravnava ekonomska geografija "učinke delovanja človeške družbe pri oblikovanju in preobrazbi zemeljskega površja" ter postavlja v ospredje "teritorialno delitev družbenega dela, to je razmestitev proizvodnje, menjavo proizvedenih dobrin in njihovo potrošnjo, vse to v povezavi z naravnimi in družbenimi dejavniki, ki sooblikujejo zemeljsko pokrajino". Tako na široko opredeljeni cilji predmeta ekonomske geografije seveda niso in ne morejo biti zajeti samo v metodologiji agrarne in industrijske geografije, saj je avtor velik del ostalih dejavnosti preprosto izpustil, zaradi takšnih ali drugačnih razlogov. Nekatere izmed njih avtor tudi navaja v uvodnem poglavju. Tudi znotraj prikaza geografske metodologije proučevanja teh dveh dejavnosti pa se je avtor naslonil le na nekatere pristope, predvsem tiste, ki v večji meri omogočajo različne analize geografskih značilnosti, vzrokov, posledic in vplivov predvsem razmestitve proizvodnje, ne pa menjave in potrošnje.

Tako v metodologiji agrarne kot v metodologiji industrijske geografije sledi avtor enaki metodološki in vsebinski zasnovi. Najprej nas avtor seznaja s temeljnimi, predvsem tistimi viri za proučevanje kmetijstva in industrije, ki se nanašajo na Slovenijo, sledi opredeljevanje in razlaga posameznih osnovnih pojmov, kategorij in meril, nato pa so razčlenjeni posamezni dejavniki in elementi za obe dejavnosti. Na področju kmetijstva so obravnavana: kmetijska zemljišča, kmečko prebivalstvo, socialno-posestne razmere, kmetijska proizvodnja, proizvodne kategorije, proizvodnost in bilanca kmetijske proizvodnje in potrošnje. Pri industrijskih dejavnostih pa gre za probleme opredeljevanja industrije, ločevanja domače obrti, obrti in industrije, kazalce industrializacije, industrijske proizvodnje in njene razmestitve, industrijske

lokacijske razmere in dejavnike ter industrijske proizvodne tokove. Sledi prikaz značilnosti industrijske proizvodnje in posameznih izbranih industrijskih dejavnosti: energetike in rudarstva. Zadnji dve poglavji s področja metodologije industrijske proizvodne posegata na bolj praktično področje, in sicer načrtovanje nameščanja industrijskih dejavnosti.

Skozi celotno gradivo učbenika avtor kritično opozarja na številne metodološke in vsebinske zadrege in pasti pri uporabi statističnih in ostalih virov pri geografskem proučevanju kmetijstva in industrije, kar še prav posebno velja za probleme, ki izvirajo iz različne prostorske ravni snovanja analiz in ne nazadnje tudi iz dolgoročnega spremljanja in analiziranja posameznih pojavov in procesov oziroma kazalcev in meril. Ta opozorila so izrednega pomena ne samo za študente, ki se prvič soočijo s to tematiko, marveč tudi za bolj izkušene geografe raziskovalce. Hkrati bi jih veljalo razumeti tudi kot neke vrste opozorila in nasvet tistim ustanovam v Sloveniji, ki so zadolžene za zbiranje gradiva. Omeniti velja tudi številne preglednice, ki ponazarjajo spremembe v položaju kmetijstva in industrije v gospodarstvu Slovenije in njihovi notranji zgradbi ter razmerjih med posameznimi kategorijami, kazalci in merili: slovenska kmečka gospodarstva glede na vir dohodka od leta 1960 do 1991, število, površina zemljišč in delež kmečkih gospodarstev glede na velikostne kategorije v ha od leta 1902 do 1991, razvoj kmetijskih podjetij in zadrug od leta 1955 do 1995, proizvodnja glavnih kmetijskih pridelkov od leta 1939 do 1995, razvoj industrije od leta 1952 do 1995, stopnja dosežene industrializacije v slovenskih občinah od leta 1990 do 1994, nastanek industrijskih naselij po letu 1870, primerjava industrijskega regionalnega faktorja leta 1948 in 1993 itd. Če k temu dodamo še nekatere grafikone, ki spremljajo omenjene preglednice, zlahka razumemo dosedanje temeljne "razvojne" težnje in nakatere njihove vplive in posledice oziroma procese, ki so v večji meri oblikovali in spreminjali podobo in vlogo Slovenije. Žal pa ti nadvse skrbno zbrani kazalci niso opredeljeni po posameznih geografskih regijah, kar bi lahko osvetlilo pomembne regionalne razlike med posameznimi območji.

Andrej Černe

Matjaž Klemenčič: Slovenes of Cleveland.

The Creation of a New Nation and a New World Community.

Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio, (Slovenci v Clevelandu. Nastanek nove države in nove etnične skupnosti v novem svetu. Slovenija in Slovenci v Clevelandu, Ohio), Dolenjska založba, Novo Mesto, 1995

O slovenskem izseljeništvu v severni Ameriki je vrsta člankov in drobnejših zapisov, manj pa je obširnejših študij. To vrzel skuša zapolniti pričujoče delo izpod peresa zgodovinarja Matjaža Klemenčiča, ki vnaša v znanstveno obravnavo ameri-